

ПРО ПРОБЛЕМУ ПОНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

В результаті аналізу літературних джерел встановлено відсутність єдиного підходу педагогів та фахівців у галузі фізичного виховання до визначення, сутності, характеристики різновидів навчальних програм з фізичної культури та їх функцій.

Ключові слова: фізична культура, навчальна програма, документ, функції.

Постановка проблеми. Однією з центральних проблем формування системи фізичного виховання школярів є підготовка навчальних програм, зміст яких розв'язує завдання підвищення рівня особистісної фізичної культури дітей і підлітків. Для розробки концепції конструювання змісту фізичного виховання школярів важливо визначитись у сутності документу, що його регламентує.

Мета дослідження: проаналізувати наукові підходи до визначення навчальної програми, характеристики її різновидів та функцій.

Результати дослідження. Для запобігання різного тлумачення фахівцями у галузі фізичного виховання поняття "навчальна програма", а відтак і підходів до її структуризації і змістового наповнення укладачами та для ефективної реалізації змісту програми учителями у навчально-виховному процесі її потенційні розробники та користувачі мають керуватись стандартизованим визначенням "навчальна програма" з нормативних джерел. Втім, у Державних вимогах до навчальних програм з фізичного виховання в системі освіти відсутнє визначення предмету його розгляду. В той же час, в одному з положень цього документу зазначено, що навчальні програми є "...основою державного стандарту фізичного виховання в системі освіти". Таке твердження суперечить наступності нормативно-правових актів. Наш висновок підтверджений тезою Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти про те, що "...на основі Державного стандарту МОН організовує розроблення і проводить апробацію навчальних програм...".

У педагогічній літературі багато уваги приділяється визначенню навчальної програми. Втім позиції педагогів є доволі різними. Вивчаючи проблему освітніх програм Свирська Т. розглядає навчальну програму, як один з її різновидів (поруч з виховною, розвивальною, комплексною), сутністю якої є "формування знань, умінь та навичок" за предметами навчання [23]. Окремі з них розглядають навчальну програму як "документ державної ваги і значення", або "державний документ", що визначає зміст, обсяг та вимоги до вивчення навчальних дисциплін, розвитку й виховання особистості відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти та навчальних планів і тому його затвердження Міністерством освіти і науки України має бути обов'язковим. Затвердження Міністерством освіти і науки України має стосуватися, на думку авторів, і програм з навчальних предметів шкільного компоненту, які розробляються самостійно кожним навчальним закладом [2, 6, 11].

Інша характеристика навчальної програми, як "системного документу", передбачає його структуризацію з визначенням розділів та тем у певній послідовності їх вивчення. Окремі дослідники дидактики розуміють під такою її характеристикою наявність взаємопов'язаних структурних елементів у навчальній програмі (цілі та завдання, зміст предмету, основні види навчальної діяльності, результати навчальної діяльності, форми контролю та оцінювання результатів навчання) [18, 24].

У міністерських рекомендаціях навчальну програму трактують як "основний документ планування" навчально-виховного процесу [13].

Інші визначають навчальну програму як документ, без будь-яких супровідних характеристик [1, 21], у якому коротко викладено зміст та обсяг ЗУН [20], вимоги до результатів навчання, а також порядку вивчення і викладання певної навчальної дисципліни чи її розділу [21]. Деякі педагоги [17, 34] дотримуються такої ж позиції у загальній характеристиці навчальної програми, але з відмінністю про те, що цей документ повинен "детально розкривати зміст навчання з конкретної дисципліни".

Розподіл Холодовим Ж, Кузнецовим В, Хуторским А. документів, що регламентують навчально-виховний процес школярів на групи: ті, що визначають зміст навчального процесу в загальноосвітніх школах; такі, що визначають порядок організації процесу фізичного виховання; а також документи методичного характеру – чітко виявляють спрямованість навчальних програм. Навчальна програма, на думку автора, належать до першої групи такої класифікації та відмежована від організаційних (план-графік навчального процесу, розклад занять) і методичних (притаманих робочому плану і план-конспекту заняття) функцій [32, 33].

Часто у літературних джерелах [3, 6, 10] навчальна програма трактується як "нормативний документ" з різним продовженням такого її визначення. Так Болубаш Я.Я. Лопуга Е.В. вважають, що навчальна

програма має визначати зміст ЗУН, логіку і послідовність вивчення тем та час, що відводиться на їх засвоєння, а Зайченко І.В зауважує, що у навчальній програмі визначається коло лише "основних ЗУН".

Зустрічаються й оригінальні визначення, як то "навчальна програма є ескізною інформаційною моделлю певної педагогічної системи" [9], або "програма – це стратегічний план вивчення предмета вцілому" [16].

Переважає більшість підручників та посібників з теорії і методики фізичного виховання, підготовлених провідними вітчизняними фахівцями та близького зарубіжжя, містить інформацію про навчальну програму. Втім лише окремі автори пропонують власне бачення щодо її загальної характеристики. Інші згадують про навчальну програму лише як основу для розробки вчителем документів планування [28, 29, 35, 4]. Перші розглядають навчальну програму, як *державний документ планування*, що за визначенням Шияна Б. містить сукупність теоретичного і практичного матеріалу, спеціально підбраного для вирішення освітніх, оздоровчих та виховних завдань фізичного виховання [32,36]. Ця позиція співпадає з поглядами Рогової Р.В, яка відносить навчальну програму до *документів планування* з тією різницею, що не вважає його державним [22]. У Матвеева Л.П. та Новікова А.Д., Холодова Ж. та Кузнєцова В. ширше уявлення про навчальну програму, як таку, що визначає завдання, зміст і результати навчально-виховного процесу [27,32]. Круцевич Т.Ю. до того ж розсуває рамки сутності навчальної програми вимогами до навчального предмету "Фізична культура", організаційно-методичними вказівками, орієнтовним розподілом годин [8].

Таким чином у будь-якій характеристиці навчальної програми найчастіше науковцями визнається той факт, що вона є документом. У самому загальному вигляді **документ** трактується, як записана інформація, незалежно від форми або застосованого носія, що отримується або створюється агенцією, інститутом, організацією чи окремою особою для виконання їх статутних обов'язків або здійснення діяльності [5].

І все ж, фахівці документознавства [5, 25] визнають існування проблеми дефініції "документ" через повсякчасне розширення галузей його застосування. Професор Столяров Ю.М. пропонує два варіанти виходу з проблемної ситуації, що склалась: дати в міждисциплінарному стандарті найзагальніше визначення поняття "документ", а в стандартах, що відносяться до окремих дисциплін, лише конкретизувати загальне визначення, не заперечуючи його; стандартизувати кілька визначень документа для кожної зацікавленої дисципліни [25]. Палеха Ю.І., Леміш Н.О. наводять 9 визначень поняття "документ" в стандартах та законодавчих актах України. Жодне з них не стосується навчальної програми [15]. Поза тим, авторами у класифікації навчальних документів все ж згадується навчальна програма з її характеристикою як різновиду *навчально-організаційних* документів.

Для визначення сутності навчальної програми у нагоді можуть стати теоретичні положення про її функції. Так, Свирська Т. [23] вважає функцією навчальної програми визначення *системи змісту освіти* з мінімальним обсягом ЗУН. Інші [24, 21, 31] окреслюється їх таким переліком: *описова* (опис змісту освіти), *ідейно-світоглядна* (формування духовності школярів), *організаційно-методична* (певним чином організовує діяльність учителя та учнів). Існує позиція [5, 6, 20, 31], що навчальна програма виконує такі функції: *нормативну* (визначає зміст, обов'язковий для виконання у повному обсязі; *цілевизначення* (визначає цінності і цілі, для досягнення яких програма введена у певну освітню галузь; *визначення змісту освіти* (фіксує елементи структури змісту); *процесуальну* (визначає логічну послідовність засвоєння елементів змісту); *оцінювальну* (виявляє рівень засвоєння елементів змісту програми). Неоднозначне трактування науковцями функцій навчальної програми детерміноване різними підходами до її визначення та потребує подальших наукових пошуків для обґрунтованого формулювання її сутності. Одним з таких шляхів є аналіз характеристик різних видів навчальних програм.

У класифікації навчальних програм визначають такі її види: *типова програма* затверджується МОН України та рекомендується до використання в тій чи іншій галузі або напрямку діяльності; *модифікована (адаптована) програма* – змінена з урахуванням особливостей різнорівневих груп дітей; програма, що відзначається високим рівнем новизни (містить більше 50 % новизни) є *інноваційною (експериментальною)*; *авторська програма* – та, що немає аналогів, заснована на авторській концепції побудови навчального змісту. Інноваційна програма, яка пройшла апробацію та повторну експертизу науково-методичної ради КЗ "ЗОІППО" ЗОР може претендувати на *статус авторської* [19,21].

Існує позиція, що авторська навчальна програма – документ який відповідає загальнодержавним вимогам до навчальної програми, але відрізняється від неї наявністю додаткових компонентів зун, і/або використанням оригінальних форм, методів і засобів навчання [34]. Основіна В.А. зазначає, що авторські навчальні програми, враховуючи вимоги державного стандарту, можуть містити іншу логіку побудови навчального предмета, власні підходи до розгляду тих чи інших теорій, свою точку зору щодо досліджуваних явищ та процесів [14].

У Державних вимогах до навчальних програм з фізичного виховання в системі освіти обумовлено лише два види документу: базова та регіональна навчальні програми. Згідно документу базова навчальна програма визначає мінімальний рівень обов'язкової фізкультурної освіти, і затверджуються Міністерством освіти України. Базова програма з предмета "Фізична культура" *доповнюється* регіональним компонентом змісту загальної середньої освіти, що формується на регіональному (обласному, міжобласному) рівні. Зміст регіонального компонента програми з фізичної культури загальної середньої освіти є обов'язковим для всіх середніх закладів освіти регіону. Навчальний матеріал шкільного компонента визначається вчителем фізичної культури після погодження з директором школи.

До того ж, цей документ трактує поняття авторської (експериментальної) програми з фізичної культури, яка розробляється досвідченими фахівцями відповідних закладів освіти на основі базових і відомчих. Круцевич Т. відзначає той факт, що у наш час отримали розповсюдження різноманітні варіанти авторських програм, до яких треба ставитись вельми критично через те, що вони, на думку авторки, характеризуються рядом недоліків [7].

Зміст регіональних програм, за твердженням Новака В.В, розширює матеріал базових у межах ліміту навчального навантаження, відведеного на обов'язкові заняття з фізичної культури і містить *матеріал з поглибленого вивчення одного або кількох видів фізичних вправ* [12]. Особливим є позиція автора про "раціональне поєднання" базової, регіональної та авторської програм.

Попри існування різновидів програм у літературних джерелах, Зайченко І.В. зазначає, що зараз у школах використовують лише *типові та робочі шкільні програми* [6]. Такий висновок педагога підтверджується інформацією пояснювальних записок діючих навчальних програм з фізичної культури у ЗОШ. Ними передбачено використання фахівцями базового документу, але з можливістю розробки інших варіативних модулів, які повинні пройти експертизу з отриманням грифу МОН України та бути оприлюдненими для загального користування [30] та можливість внесення змін у межах не більше 20% від загальної кількості годин з наступним затвердженням МОН України [7], що практично перетворює їх у елементи базової навчальної програми.

Висновки. Визначення навчальної програми у галузі фізичного виховання потребує стандартизації. Це в свою чергу сприятиме упорядкуванню переліку функцій, видів навчальної програми, які сьогодні порізному тлумачаться науковцями і не відповідають практиці фізичного виховання школярів.

У фаховій та педагогічній літературі відсутній компетентнісний підхід до характеристики навчальних програм для ЗОШ, а пропонуються застарілі стереотипи її визначення з позиції формування ЗУН, що порушує наступність безперервної освіти підростаючого покоління у ланцюгу школа – вищий навчальний заклад та не відповідає Державним стандартам середньої загальної освіти.

Перспективами подальшого дослідження є аналіз нормативно-правових документів, методичних рекомендацій та зарубіжного досвіду щодо розробки навчальних програм з фізичної культури школярів.

Список використаних джерел

1. Арефьев В.Г. Основы теории та методики физического воспитания: учебник / Валерий Арефьев. – К. : Издательство НПУ имени М.П. Драгоманова, 2010. – С.282.
2. Бикова Е. В. Порядок розроблення й запровадження навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] / Е.В. Бикова Науково-методичний центр середньої освіти Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу: <http://ruh.znaimo.com.ua/index-472.html>
3. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти: навч. посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти. / Ярослав Яковлевич Болюбаш – К.: ВВП "КОМПАС", 1997. – 64 с.
4. Васильков А. А. Теория и методика физического воспитания : учебник / А. А. Васильков. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 381 с.
5. Головач А.С. Зразки оформлення документів: Для підприємств та громадян / А.С. Головач. – Донецьк : Стакер, 1999. – 352 с.
6. Зайченко І.В. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навч. закладів / Іван Зайченко. – 2-е вид. – К.: "Освіта України", "КНТ", 2008. – 528 с.
7. Круцевич Т.Ю. Навчальна програма "Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи" [Електронний ресурс] / Тетяна Круцевич та ін. – 2011р. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.
8. Круцевич Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання : [підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту] : у 2 т. / за ред. Т. Ю. Круцевич. – К. : Олімпійська література, 2008. – Т. 2. – С. 87.
9. Лагатыпов И. Авторская программа [Электронный ресурс] // Газета "Спорт в школе" № 16 / 2009: http://spo.1september.ru/view_article.php?ID=200901514.
10. Лопуга Е.В. Составление учебных программ [Электронный ресурс] / Е.В. Лопуга. – Методические рекомендации по составлению рабочих учебных программ по физической культуре Режим доступу: http://www.valeo.akipkro.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=137:prog&catid=50:method-obg&Itemid=191.
11. Малафійк І.В. Дидактика: навч. посіб. / Іван Васильович Малафійк. – К.: Кондор, 2005. – 397 с.
12. Новак В.В. Реалізація закону та державної програми розвитку фізичної культури і спорту в Україні, нормативних актів та навчальної програми з фізичного виховання в загальноосвітніх школах [Електронний ресурс] / В.В. Новак. – Режим доступу : http://www.zippo.net.ua/index.php?page_id=462.
13. Організаційно-методичні рекомендації щодо роботи з фізичного виховання та спорту: Міністерство освіти і науки, молоді та спорту від 26.09.12 №1/9-681 .
14. Основина В.А. Общедагогические подходы к проектированию учебной программы по предмету [Электронный ресурс] / Валентина Александровна Основина. – Режим доступу: idc.ulstu.ru/ipk/Osnovina.doc.
15. Палеха Ю.І., Леміш Н.О. Загальне документознавство / Ю.І. Палеха, Н.О. Леміш. – Київ : Ліра-К, 2009. – 149с.
16. Педагогіка. Учебник для вузов. Стандарт третьего поколения / [Вершинина Н. А., Бахмутский А.В., Глубокова Е. Н и др.] под ред. А.П. Тряпицына. – Санкт-Петербург: [Питер, Издательский дом.](http://www.piter.com), 2013. – 304 с.

17. Педагогика: учебник для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей / ред. П.И. Пидкасний. – Москва: Педагогическое общество России, 2008. – 580 с.
18. Подласый И. Педагогика. Новый курс : учебник для студ. пед. вузов / И. Подласый – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 256 с.
19. Позашкільна освіта в Україні : навч. посіб. / За ред. О.В. Биховської. – К.: ІВЦ АЛКОН, 2006. – 224с.
20. Положення про розробку та впровадження адаптованих та авторських навчальних програм в освітніх закладах м. Енергодара [Електронний ресурс] / 2012, Енергодар. – 17с. – Режим доступу: http://nmc.at.ua/avatar/polozhennja_pro_adaptovani-avtorski_programi.doc.
21. Про затвердження Положення про порядок розроблення й запровадження навчальних програм для забезпечення варіативної складової навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів Миколаївської області [Електронний ресурс]: наказ Управління освіти і науки Миколаївської обласної державної адміністрації від 29.01.13 № 61. – Режим доступу: http://osvita-mk.org.ua/2012-2013/polozhennja_programi_variativka.doc
22. Рогова Р.В. Теория и методика физической культуры и спорта: учебно-методический комплекс / Р.В. Рогова. – Часть 1. – Горно-Алтайск: РИО ГАГУ, 2010. – С.98.
23. Свирська Т.І.. Освітня програма позашкільного навчального закладу: від розробки до реалізації [Електронний ресурс] /Тетяна Іванівна Свирська //Семінар-практикум "Нормативно-правове забезпечення організації гурткової роботи в навчальних закладах". – Режим доступу : <http://ippo.org.ua/>.
24. Слостенин В.А. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов. – М.: Издательский центр "Академия", 2002. – 576 с.
25. Столяров Ю.М. Документный ресурс: учебное пособие / Ю.М. Столяров – М.: Либерия, 2001. – 152 с.
26. Теория и методики физического воспитания : учеб. для ТЗЗ студентов фак. физ. культуры пед. ин-тов по спец. 03.03 "Физ. культура" / Б. А. Ашмарин, Ю. А. Виноградов, З. Н. Вяткина и др; под ред. Б. А. Ашмарина. – М.: Просвещение, 1990.–287 с.
27. Теория и методика физического воспитания: учебник для ин-тов физ. культуры. Изд. 2-е испр. и доп : в 2-х т. / под ред. Л.П.Матвеева и А.Д.Новикова. – М.: Физкультура и спорт, 1976. – С. 139.
28. Теория и методика физической культуры: Учебник для студентов вузов / под ред. Ю. Ю. Курамшина. – М.: Советский спорт, 2003. – 200 с.
29. Фалькова Н.И. Методическое пособие по курсу "Теория и методика физического воспитания и спорта" (для студентов специальности "Спортивный менеджмент", преподавателей, аспирантов) / Наталья Ивановна Фалькова. – Донецк : ДонНТУ, 2004. – С.3-5.
30. Фізична культура в школі. 5-11 класи : для керівників закладів освіти, класних керівників, методистів та учителів фізичної культури, батьків / за ред. С.М. Дятленка. – К. : Літера. ЛТД, 2011 – С.4-5.
31. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. / М. М. Фіцула. – 3-тє вид., перероб. і допов. – Т.: Навч. кн.: Богдан, 2008. – 232 с.
32. Холодов Ж.К. Теория и методика физического воспитания и спорта : учеб.пособие для студ. высш.учеб. заведений. – 2-е изд. испр и доп. / Ж.К. Холодов, В.С. Кузнецов – М: Издательский центр "Академия", 2003. – С.10-19, 163.
33. Хуторской А.В. Современная дидактика: Учебник для вузов / Андрей Викторович Хуторской. – Санкт-Петербург: СПб: Питер, 2001. – 544 с.
34. Чайка В. М. Основы дидактики : навч. посіб. / В. М. Чайка. – К. : Академвидав, 2011. – 238 с.
35. Шамардіна Г.М. Основи теорії і методики фізичного виховання : вибрані лекції. / Галина Шамардіна. – Дніпропетровськ : Пороги, 2004. – С.338.
36. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Богдан Михайлович Шиян. – Частина 1. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – С.48-52.

Omelyanenko I.

ABOUT THE PROBLEM OF CONCEPT OF ON-LINE TUTORIAL FROM A PHYSICAL CULTURE

As a result of analysis of literary sources it is educed absence of only approach of teachers and specialists is set in industry of physical education to determination, essence, description of varieties of on-line tutorials from a physical culture and their functions.

Keywords: *physical culture, on-line tutorial, document, functions.*

Стаття надійшла до редакції 28.08.2014 р.